

dr hab. Małgorzata Sikorska, prof. ucz.
Wydział Socjologii
Uniwersytet Warszawski
me.sikorska@uw.edu.pl

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Jowity Radzińskiej
pt. "Solidarność w koronie. Studium socjologiczne postrzegania
i doświadczania (nie)solidarności w pandemii COVID-19"**

**rozprawa została napisana pod kierunkiem
dr hab. Pauliny Pustulki, prof. USWPS oraz dr Justyny Kajty**

Recenzja została wykonana na zlecenie Rady Naukowej Instytutu Nauk Społecznych SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny.

Mgr Jowita Radzińska złożyła następujące dokumenty:

-
- poszerzony wstęp do zbioru artykułów pt. "Solidarność w koronie. Studium socjologiczne postrzegania i doświadczania (nie)solidarności w pandemii COVID-19"
 - autoreferat
 - kopie sześciu artykułów tworzących zbiór

Moja recenzja składa się z następujących części:

-
1. Opis zawartości rozprawy doktorskiej oraz uwagi ogólne
 2. Ocena rozprawy doktorskiej
 1. Ocena ramy teoretycznej
 2. Ocena zastosowanej metodologii oraz przeprowadzonych analiz i opisu wyników
 3. Ocena strony formalnej
 3. Konkluzja
-

1. Opis zawartości rozprawy doktorskiej

Rozprawę doktorską mgr Jowity Radzińskiej stanowi zbiór sześciu opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych. Trzy z nich zostały napisane przez mgr Radzińską samodzielnie, trzy zostały przygotowane we współautorstwie, w tym: dwa z Pauliną Pustulką (wkład autorski Doktorantki: 52% i 60%; w obu przypadkach mgr Radzińska jest pierwszą autorką), a jeden z Justyną Kajtą i Pauliną Pustulką (w tym przypadku wkład autorski zadeklarowany przez mgr Radzińską wynosi 30%; Doktorantka jest trzecią autorką). Dwa teksty zostały napisane w języku angielskim.

1

Teksty zostały opublikowane w: *Studiach Socjologicznych*, *Przeglądzie Socjologii Jakościowej*, *Kulturze i Społeczeństwie*, *Housing Studies*, *Rocznikach Nauk Społecznych* oraz *Etyce*. Trzy pierwsze wymienione czasopisma to uznane pozycje w polu nauk socjologicznych w Polsce (dwa pierwsze są indeksowane w Scopus; wymienione pisma w czasie, gdy zostały w nich opublikowane artykuły mgr Radzińskiej miały po 70 punktów wykazie MNiSW); pismo *Housing Studies* to rozpoznawalne pismo międzynarodowe indeksowane w Scopus (IF za rok 2022 – 3.2; 140 punktów w wykazie MNiSW); *Roczniki Nauk Społecznych* w 2022 roku, czyli wtedy, gdy opublikowano zgłaszany artykuł, miały 70 punktów w wykazie MNiSW; *Etyka* nie jest wpisana do wykazu MNiSW. Artykuły opublikowano w latach: 2021–2023.

Niżej opisuję krótko zawartość artykułów tworzących cykl oraz przedstawiam moje ogólne uwagi dotyczące tekstów. Stosuje kolejność, która pokazuje, które artykuły uważam za najważniejsze składowe cyklu (te przedstawiam na początku), a które za mniej istotne.

Za najważniejszy tekst w cyklu, mgr Jowita Radzińska, uznaje jej autorski artykuł pt. **“Zmiana postrzegania i doświadczania solidarności w pandemii COVID-19”** opublikowany w *Studiach Socjologicznych*. Zgadzam się z tym wyborem z trzech powodów.

Po pierwsze – w poszerzonym wstępie do cyklu artykułów, który został dołączony do rozprawy doktorskiej, mgr Radzińska wymienia trzy teoretyczne “filary” dla swojej rozprawy. Dwa z nich zostały wykorzystane w artykule opublikowanym w *Studiach*: 1) pojęcie solidarności (w odniesieniu do definicji Sangiovannie’ego, 2015) i socjologia moralności (odwołanie do koncepcji Ossowskiej, 2005) oraz 2) pojęcia: społeczeństwa ryzyka (koncepcja Beck’a, 2004) i wydarzeń destabilizujących (koncepcja Kilkey i Ryan, 2021). Trzeba dodać, że trzeci “filar” wymieniany przez Doktorantkę w poszerzonym wstępie do rozprawy (socjologia codzienności i teorie praktyk) nie został wykorzystany w artykule. W tekście wspomniano wprawdzie o publikacji Davida Morgana (1996), autora teorii praktyk rodzinnych, jednak ten wątek nie jest rozwijany, a samo pojęcie praktyk pojawia się w odniesieniu do “praktyk solidarności” i do artykułów, które koncentrowały się nie tyle na praktykach, co raczej na solidarności (Córdobaa, Peredob, Chavesc 2021; Kneuer i in. 2021). Innymi słowy, w artykule nie jest “zakotwiczony” w teoriach praktyk, a co najwyżej zwraca się w nim uwagę na “działania” – bądź w kontekście skutecznych wspólnych działań (poziom prakseologiczny), bądź działań na rzecz innych.

Po drugie – w artykule w sposób pogłębiony opisano wyniki badań empirycznych (projekty: “Solidarność w koronie” i ULTRAGEN), które są podstawą analiz empirycznych przedstawionych w rozprawie.

Wreszcie, po trzecie – fragmenty artykułu są tożsame z poszerzonym wstępem do cyklu artykułów. Chcę podkreślić, że nie jest to z mojej zarzut, a jedynie argument za uznaniem tego tekstu za najważniejszy dla zbioru artykułów tworzących rozprawę.

O ile w artykule opublikowanym w *Studiach Socjologicznych* w najbardziej kompleksowy sposób – spośród tekstów tworzących cykl – przedstawiono zagadnienie zmian w postrzeganiu i doświadczaniu solidarności w czasie pandemii, o tyle w tekście **“Między elastycznością a spójnością: wykorzystanie metod asynchronicznych w jakościowym badaniu podłużnym realizowanym w pandemii”** (*Przegląd Socjologii Jakościowej*) w sposób wyczerpujący opisano jedną z metod zastosowanych w projekcie “Solidarność w koronie” (badania asynchroniczne) oraz przedstawiono wyzwania metodologiczne dotyczące realizacji badań w sytuacji kryzysowej, z uwzględnieniem kwestii zachowania standardów etycznych.

W artykule połączono opis wad i zalet badań asynchronicznych z obserwacjami Autorki z “terenu”. Mgr Radzińska w sposób przekonujący dowodzi, że badania online (synchroniczne i asynchroniczne), a

2

jednocześnie jakościowe badania podłużne (*Qualitative Longitudinal Research* – QLR) to metody użyteczne do analizowania rzeczywistości pandemicznej.

Pierwsza część artykułu pełni rolę porządkującą wiedzę na temat metodologii badań asynchronicznych. Zdecydowanym plusem jest tu wykorzystanie wyjątkowo bogatej i aktualnej literatury, często odnoszącej się do projektów realizowanych na świecie w czasie pandemii COVID-19. Natomiast, we fragmencie poświęconym jakościowym technikom asynchronicznym w praktyce, mgr Radzińska sprawnie kategoryzuje własny materiał empiryczny, wskazując na trzy strategie osób biorących udział w jej projekcie, dotyczące ich poziomu zaangażowania w proces zbierania materiału empirycznego.

Kolejnym ważnym dla cyklu tekstem – w moim przekonaniu – jest: **“A Win for the Middle Class? A Qualitative Study Mapping ‘Benefits’ from the National Quarantine”** (*Kultura i Społeczeństwo*). Autorki, Jowita Radzińska i Paulina Pustułka, podkreślają w nim nierówny wpływ lockdownu na klasy społeczne i pokazują – na podstawie wyników projektu “Solidarność w koronie” – pozytywne konsekwencje narodowej kwarantanny dla osób z klasy średniej.

Moim zdaniem, tekst jest istotnym elementem cyklu z co najmniej dwóch powodów. Po pierwsze – wykorzystano w nim pojęcia społeczeństwa ryzyka oraz solidarności społecznej, czyli dwa z trzech “filarów” teoretycznych, przyjmowanych przez Radzińską i opisywanych przez nią w poszerzonym wstępie do zbioru artykułów. Po drugie, uzyskano inspirujące wyniki, dotyczące wielowymiarowych “benefitów” klasy średniej z lockdownu. Autorki zwróciły uwagę, że posiadane zasoby finansowe, ciągłość zatrudnienia i dochodów umożliwiła osobom z tej klasy postrzeganie narodowej kwarantanny jako “szansy, a nie zagrożenia”. Poza tym, okres lockdownu oznaczał dodatkowy czas “dla siebie”, potencjalną możliwość realizacji czasochłonnych hobby, a niekiedy po prostu czas na odpoczynek. Autorki przekonują także, że okres pandemii był dla klasy średniej szansą na odnowienie relacji z osobami, z którymi się mieszka, a także z bliskimi, z którymi kontaktowano się za pośrednictwem technologii komunikacyjnych. Wreszcie, jak pokazały badaczki, czas lockdownu był okazją dla części przedstawicielek i przedstawicieli klasy średniej (przede wszystkim dla osób zatrudnionych na stabilnych etatach) do kontynuowania pracy zawodowej w formie pracy zdalnej. Warto podkreślić, że mimo pokazywania pozytywnych konsekwencji lockdownu, autorki wskazują i dyskutują także negatywne następstwa pandemicznego zamknięcia dla klasy średniej.

Jako czytelniczka mogę jedynie żałować, że konstrukcja próby w badaniu, którego wyniki zostały opisane w “A Win for the Middle Class? ...” nie pozwoliła na porównanie sytuacji osób z klasy średniej z osobami z klasy ludowej.

Artykuł **“Pandemiczne święta: typologia postaw Polek i Polaków wobec zmian w praktykach rodzinnych w kryzysie w świetle danych jakościowych”** (*Roczniki Nauk Społecznych*) to kolejny tekst, w którym mgr Radzińska (z współautorką Pauliną Pustułką) udowadnia, że potrafi zaproponować intrygującą i “elegancką” typologię (tu: typologia postawy wobec zmiany rodzinnych praktyk celebrowania świąt), która porządkuje materiał empiryczny, a także pozwalają na wyciąganie wniosków na bardziej ogólnym poziomie.

Muszę podkreślić, że w tekście nie używano pojęcia solidarności w rozumieniu przedstawionym przez mgr Radzińską w poszerzonym wstępie do cyklu artykułów. W odniesieniu do tego tekstu, można natomiast interpretować solidarność w odniesieniu do sieci relacji i przepływów wsparcia między osobami biorącymi udział w świątecznych rytuałach.

Jest to pierwszy i w zasadzie jedyny z artykułów wpisanych do cyklu, w którym wykorzystano trzeci "filar" z ramy teoretycznej – teorii praktyk, a w szczególności koncepcję *displaying families* autorstwa Janet Finch, która to koncepcja może być traktowana jako swoiste rozwinięcie teorii praktyk rodzinnych autorstwa Davida Morgana, która z kolei może być "zaliczana" do paradygmatu teorii praktyk, a przynajmniej do tzw. "drugiej fali" teorii praktyk.

Jako współautorka (z Małgorzatą Gawrońską) artykułu pt. "Rodziny na widoku – koncepcja demonstrowania rodzinności jako narzędzie użyteczne do analizowania życia rodzinnego", który został kilkakrotnie przywołany przez Radzińską i Pustulkę, zastanawiam się, czy podejście *displaying families* autorstwa Janet Finch to rzeczywiście najwłaściwsza perspektywa teoretyczna pasująca do opisywania i analizowania praktyk świątecznych w czasie, w którym ze względu na pandemię *demonstrowanie rodzinności* przed "publicznością" było mocno ograniczone z powodu zakazu spotykania się w większej grupie i tym samym polegało głównie na praktykowaniu rytuałów świątecznych w możliwie niewielkich gronach. Ta uwaga nie zmienia jednak mojej pozytywnej opinii na temat tekstu, a przede wszystkim zaproponowanej w nim typologii postaw wobec zmiany rodzinnych praktyk celebrowania świąt.

W artykule "Dojrzałość empatii wpływa na jakość solidarności" (*Etyka*), Jowita Radzińska przedstawia refleksje na temat pojęcia solidarności, także w odniesieniu do socjologii moralności Marii Ossowskiej. W tekście przedstawiono również wstępne obserwacje odnoszące się do wyników początkowego etapu realizacji projektu "Solidarność w koronie". Wychodzę z założenia, że rolą tego artykułu w zbiorze jest dostarczenie refleksji teoretycznej na temat kluczowego dla rozprawy doktorskiej pojęcia solidarności.

Celem artykułu "Young people and housing transitions during COVID-19: navigating co-residence with parents and housing autonomy" autorstwa Justyny Kajty, Pauliny Pustulki i Jowity Radzińskiej jest analiza sposobów stosowanych przez młodych dorosłych do radzenia sobie z wyzwaniami związanymi ze wspólnym zamieszkiwaniem z rodzicami, wyprowadzką z domu rodzinnego i samodzielnym mieszkaniem. Uwzględniono tu kontekst pandemii i jej wpływu na sytuację mieszkaniową młodych dorosłych. Pojęcie solidarności, tak jak je definiuje mgr Radzińska w poszerzonym wstępie do zbioru artykułów nie zostało tu użyte. Można ewentualnie uznać, że solidarność (lub jej brak) wpisują się w opisaną w artykule tematykę wsparcia (lub jego braku) w relacjach między rodzicami i ich dziećmi (młodymi dorosłymi). Tekst jest jedynym z cyklu, w którym nie wykorzystano materiału empirycznego z projektu "Solidarność w koronie". Moim zdaniem, ten artykuł w mniejszym stopniu niż pozostałe, wpisuje się w zbiór artykułów zgłoszonych do rozprawy doktorskiej mgr Radzińskiej.

Uwagi ogólne

W ocenie rozprawy doktorskiej, która ma postać zbioru artykułów naukowych jedno z kluczowych pytań dotyczy spójności ("powiązania") przedstawionych tekstów.

W przypadku rozprawy mgr Jowity Radzińskiej spójność artykułów została zachowana z dwóch powodów. Po pierwsze – wszystkie przedstawione teksty skupiają się na opisie rzeczywistości społecznej i funkcjonowania jednostek w sytuacji pandemicznej COVID-19. Po drugie – we wszystkich tekstach (prócz "Young people and housing transitions during COVID-19: navigating co-residence with parents and housing autonomy") wykorzystano wyniki i obserwacje z projektu pt. "Solidarność w koronie: postrzeganie i/lub doświadczanie przejawów (nie)solidarności w pandemii COVID-19", którego mgr Radzińska była kierowniczką i który był finansowany ze środków statutowych Wydziału Nauk Społecznych USWPS.

Natomiast, pewne wątpliwości budzi poziom spójności tekstów pod kątem stosowania pojęcia solidarności, które jest kluczowe zarówno dla wskazanego projektu badawczego, dla samego tytułu rozprawy, a także dla poszerzonego wstępu do cyklu artykułów. Zwracałam na to uwagę wyżej, przedstawiając tematykę artykułów zgłoszonych do cyklu. Podobnie jest z pojęciem praktyk: w poszerzonym wstępie mgr Radzińska uznaje teorie praktyk za jeden z istotnych „filarów” teoretycznych, natomiast odwołuje się do tego zbioru koncepcji jedynie w jednym artykule z cyklu.

Warto także zastanowić się nad relacjami między wybranymi tekstami a tzw. poszerzony wstępem do zbioru artykułów. Zakładam, że artykuły powstały przed napisaniem wstępu. Jeśli jest to prawdą, można uznać, że we wstępie rozbudowano, uzupełniono i pogłębione refleksje – przede wszystkim te dotyczące ramy teoretycznej – zawarte w artykułach. Z jednej strony, można to uznać za zaletę (ponieważ pokazuje rozwój naukowy Badaczki), z drugiej, za wadę (ponieważ wskazuje na niedopracowanie ramy teoretycznej w momencie planowania badań, a także w procesie opisywania ich wyników w artykułach). W przypadku rozprawy mgr Jowity Radzińskiej skłaniam się do pierwszej interpretacji i uznaję, że jej prace i namysł naukowy w trakcie realizacji projektu, opracowywania wyników oraz pisanie tekstów przyczyniły się do „doszlifowania” ramy teoretycznej, która może być z powodzeniem stosowana w kolejnych projektach badawczych dotyczących solidarności w rzeczywistości społecznej naznaczonych ultra-niepewnością.

2. Ocena rozprawy doktorskiej

2.1. Ocena ramy teoretycznej

Mgr Jowita Radzińska jako „trzy filary” teoretyczne (opisane szczegółowo w poszerzonym wstępie, a także – choć nie wszystkie trzy jednocześnie – wykorzystywane w artykułach ze zbioru) przyjęła: 1) socjologię ryzyka i niepewności (tu odwołania do pojęcia społeczeństwa Becka oraz koncepcji wydarzenia destabilizującego Kiley i Ryan); 2) socjologię moralności (odwołania do podejścia Ossowskiej oraz pojęcia solidarności Bayertz’a, solidarności społecznej Crow’a i definicji solidarności Sangiovanniego); 3) socjologię codzienności i teorie praktyk (tu odwołania do publikacji Sztompki i Boguni-Borowskiej na temat socjologii codzienności oraz do teorii praktyk Schatzkiego).

Wielowymiarowa koncepcja ramy teoretycznej wydaje się dobrze pasować do analizowania praktyk solidarności w okresach charakteryzujących się ultra-niepewnością i naznaczonych wystąpieniem wydarzenia destabilizującego. Wychodzę z założenia, że koncepcja teoretyczna wypracowana przez Doktorantkę ma cechy uniwersalne i tym samym może być stosowana nie tylko do analizy sytuacji pandemii COVID-19.

Przyjmuję, że jest to oryginalny i inspirujący pomysł na połączenia pojęć i koncepcji teoretycznych oraz że, proponując takie ujęcie, Autorka wykazała zarówno swoją wiedzę w dyscyplinie nauki socjologiczne, jak i pokazała umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Natomiast, jak podkreślałam wyżej, „trzyfilarowa” rama teoretyczna nie została zastosowana w całości (w sensie: jednocześnie) w żadnym z tekstów tworzących zbiór. Traktuję ją więc bardziej jako oryginalną propozycję, który dopiero – jako jednolity „model” – może zostać zaaplikowana do badań.

W odniesieniu do opisów ramy teoretycznej (zarówno w artykułach, jak i w poszerzonym wstępie) chcę podkreślić wykorzystanie wyjątkowo bogatej i wyjątkowo aktualnej literatury. Autorka w pełni dowiodła, że wyjątkowo sprawnie porusza się w literaturze i ma szeroką wiedzę.

Chciałabym również docenić proponowanie przez Autorkę pojęcia: kryzysowej solidarności. Jednocześnie mam jednak wrażenie, że pojęcie to nie zostało w pełni wykorzystane. Nie jest ono eksponowane np. w tytułach artykułów (jedynie tekst opublikowany w *Studiach Socjologicznych* ma w podtytule: socjologia kryzysowej solidarności). Sugerowałabym Autorce w kolejnych artykułach lepsze wykorzystanie tego chwytliwego pojęcia.

Szczegółowe uwagi krytyczne lub polemiczne

Zastanawia mnie zasadność – a raczej jej brak – zamiennego traktowania pojęć *doświadczenia* (w tytule cyklu: „Solidarność w koronie. Studium socjologiczne postrzegania i doświadczenia (nie)solidarności w pandemii COVID-19”) oraz *praktyki* (w opisie celu rozprawy: „poznanie, zbadanie oraz opis percepcji i praktyk solidarności w pandemicznym kryzysie” – str. 51). Wskazane pojęcia mają odmienne znaczenia, z których najważniejsza różnica – moim zdaniem – odnosi się do jednostkowych konotacji *doświadczeń* i wspólnotowych konotacji *praktyk*. Zgodnie z podejściem Schatzkiego (na którego powołuje się Radzińska), praktyki nawet jeśli byłyby „robione/praktykowane” indywidualnie zawsze odnoszą się do wspólnych znaczeń, są wiązkami działań wykonywanych z innymi lub chociażby widzialnych przez innych. Innymi słowy, *doświadczenie* jest znacznie węższym pojęciem niż *praktykowanie/praktyki społeczne*.

W refleksji Autorki na temat istotnego dla rozprawy pojęcia „wydarzenia destabilizujące” (Kilkey, Ryan 2021) brakuje próby zoperacjonalizowania tego pojęcia w odniesieniu do pandemii COVID-19. Ogólnie, mgr Radzińska poświęca tej koncepcji znacznie mniej miejsca i namysłu niż konceptowi społeczeństwa ryzyka. Tymczasem, można założyć, że chociażby ze względu na wpisanie w pojęcie wydarzenia destabilizujące założenia o badaniu zmienionych trajektorii życia w zmienionym kontekście społeczno-politycznym (parafraza stwierdzenia Autorki ze strony 14 ze wstępu) mogłoby być ono niezwykle cenne dla analizowania wyników zrealizowanych przez nią badań.

Opis drugiego z „filarów” teoretycznych: anonsowanego jako socjologia moralności (np. na str. 7 wstępu), jednak w dalszej części określanego po prostu jako solidarność (część: Rozumienie solidarności – od str. 15), przypomina nieco „wyliczankę” koncepcji i pojęć. Jest tu mowa o Ossowskiej (rozdzielenie poziomu etycznego i prakseologicznego), Baumannie (solidarność jako norma społeczna), Bayertz’u (cztery konteksty użycia solidarności: moralność, społeczeństwo, walka, państwo opiekuńcze), Nowickiej (solidarność w kontekście narodowym), Arystotelesie (przyjaźń) i wreszcie Kneuer, która korzysta z definicją solidarności autorstwa Sangiovanii’ego oraz Crowe (społeczne solidarności). Po lekturze tej części poszerzonego wstępu miałam wrażenie, że mimo odwołań do licznych koncepcji, operacjonalizacja pojęcia solidarności użyteczna dla badań Autorki nie została jasno przedstawiona. Jeśli chodzi o opis trzeciego „filaru” teoretycznego, dla którego kluczowe są teorie praktyk zadziwia jak bardzo jest on zwięzły.

2.2. Ocena zastosowanej metodologii oraz przeprowadzonych analiz i opisu wyników

Wyniki badań opisanych we wszystkich tekstach wchodzących w skład do zbioru pochodzą z projektów „Solidarność w koronie: postrzeganie i/lub doświadczenie przejawów (nie)solidarności w pandemii COVID-19” (w którym mgr Radzińska była kierowniczką projektu) oraz „ULTRAGEN: Wchodzenie w dorosłość w czasach ultra-niepewności. Międzypokoleniowa teoria rozedrganych tranzycji” (w którym Radzińska była członkinią zespołu badawczego). Wymienione projekty łączy: 1) podejście jakościowe; 2) wykorzystanie jakościowych badań podłużnych (*Qualitative Longitudinal Research*) i tym samym perspektywy temporalnej oraz 3) realizacja badań online (części badań w przypadku ULTAGENU), co było spowodowane pandemicznymi obostrzeniami.

Metodologię wypracowaną i zastosowaną w projekcie „Solidarność w koronie”, dzięki przyjęciu której osiągnięto wyniki opisane w pięciu artykułach zaliczanych do zbioru, uważam za najmocniejszą stronę rozprawy doktorskiej mgr Radzińskiej.

Szczególnie chcę docenić wybór jakościowych badań podłużnych jako metody. W przypadku analizowania rzeczywistości społecznej podlegającej dynamicznej zmianie (a tak bez wątpienia było w sytuacji pandemicznej) możliwość uchwycenia perspektywy temporalnej jest wyjątkowo istotna. Co więcej, jak podkreśla mgr Radzińska, również w badaniach sytuacji kryzysowych ważny jest aspekt temporalny chociażby ze względu na to, że różne etapy zdarzenia kryzysowego (tu pandemii COVID-19) mogą być różnie odbierane przez osoby doświadczające jego społecznych skutków. Pierwsza fala wywiadów została zrealizowana w momencie wybuchu pandemii (w marcu 2020 roku), co mgr Radzińska – a ja razem z nią – uznaje za „istotną zaletę projektu” (str. 30). Drugą falę realizowano w maju-czerwcu 2020, a trzecią w kwietniu-czerwcu 2021. Każdy z tych okresów oznaczał nieco odmienną sytuację epidemiczną.

Warto dodać, że oprócz wyzwań typowych dla prowadzenia badań jakościowych, w przypadku badań podłużnych dochodzą nowe, w tym przede wszystkim wyzwanie związane z powtarzaniem wywiadów z tą samą grupą osób. W pierwszej fali wywiadów projektu „Solidarność w koronie” wzięło udział 25 osób, w drugiej i trzeciej po 22. Widać więc, że mgr Radzińskiej, jako kierownicze projektu oraz jego głównej wykonawczynie, udało się utrzymać dobry kontakt z osobami badanymi i motywować ich do nie wyłączania się z procesu badawczego.

Doceniam również zastosowanie synchronicznych i asynchronicznych sposobów zbierania danych jakościowych. W projekcie „Solidarność w koronie” realizowano zarówno indywidualne wywiady pogłębione online (metoda synchroniczna), jak i proszono osoby badane o wypełnienie dzienników a także o udzielanie odpowiedzi na pytania przesyłane mailowo i w wiadomościach (pisemnych i głosowych) wysyłanych za pośrednictwem komunikatorów mediów społecznościowych (metody asynchroniczne).

Kolejnym plusem rozprawy jest refleksyjny opis wyzwań etycznych. Mgr Radzińska miała pełną świadomość, że realizacja badań w sytuacji kryzysowej wymaga szczególnej uważności od badaczki i dbania o dobrostan osób uczestniczących w projekcie. Autorka stwierdza, odwołując się do sytuacji pandemicznej i do świadomości – jak pisze – wielu badaczek i badaczy (a zakładam także, że dotyczy to jej samej), że szczególnie w takich warunkach prowadzenia badań „etyka nie może pełnić funkcji podrzędnej wobec metodologii i że jest co najmniej tak samo ważna” (str. 44-45).

Czytając artykuły zebrane w zbiorze podlegającym ocenie, nie mam wątpliwości, że zgromadzony materiał empiryczny jest wyjątkowo bogaty i – użyję może niezbyt naukowego pojęcia – barwny. Mgr Radzińska wykorzystuje go sprawnie, utrzymując w swoich (i współautorskich) tekstach dobrą proporcję między cytowaniem badanych a własnym opisem wyników.

Nie mam wątpliwości, że analizy przeprowadzono rzetelnie (skrupulatnie kodowanie, nienadużywanie interpretacji), a jednocześnie kreatywnie – Doktorantka zaproponowała ciekawe kategoryzacje, np. podział na sześć obszarów postrzegania i doświadczania solidarności w trakcie pandemii COVID-19 przedstawiony w artykule „Między elastycznością a spójnością: wykorzystanie metod asynchronicznych w jakościowym badaniu podłużnym realizowany w pandemii”, czy typologia postaw wobec zmiany rodzinnych praktyk celebrowania świąt opisana w tekście „Pandemiczne święta: typologia postaw Polek i Polaków wobec zmian w praktykach rodzinnych w kryzysie w świetle danych jakościowych”.

Uwagi krytyczne lub polemiczne

Problematyczne może być – i Autorka zdaje sobie z tego sprawę – skrzywienie próby jeśli chodzi o poziom wykształcenia (tylko jednak osoba miała wykształcenie poniżej wyższego) i związany z nim kapitał społeczny, ekonomiczny czy relacyjny. Widać to na przykładzie wątku (opisywanego w artykule opublikowanym w *Studiach*), który dotyczy włączania się badanych w pomoc materialną lub w działalność charytatywną, na co trzeba mieć i środki, i czas, i kontakty lub chociażby umiejętność ich nawiązania.

Uwaga mocno szczegółowa: zastanawia mnie kolejność, w której przedstawiono szczegółowe pytania badawcze dla projektu (str. 32 i 81). Pierwsze pytanie dotyczy praktykowania solidarności i zmian tych praktyk, natomiast dopiero czwarte pytanie dotyczy sposobu definiowania i rozumienia solidarności. Wydaje mi się, że kolejność powinna być odwrotna. Jest to z mojej strony pewnego rodzaju "czepialstwo", ponieważ zakładam, że podczas realizacji projektu pytania badawcze były przekształcane w pytania zawarte w scenariuszach wywiadów oraz w pytania/zadania zarówno te w dzienniczkach, jak i przesyłane mailowo lub za pośrednictwem komunikatorów, w sposób przenikały się. Chodzi mi tu jedynie o sam sposób przedstawienia pytań badawczych i o to, że logiczne wydaje się najpierw szukanie sposobów rozumienia jakiegoś pojęcia/zjawiska przez badanych, a następnie dopytywanie o praktyki.

2.3. Ocena strony formalnej

Zarówno artykuły wchodzące w skład cyklu, jak i poszerzony wstęp oraz autoreferat to teksty dobrze napisane, które czyta się z przyjemnością. Trudno w nich znaleźć błędy stylistyczne, gramatyczne czy ortograficzne. Można to uznać za coś oczywistego dla rozpraw doktorskich. Jednak moje doświadczenia pokazują, że ta oczywistość wcale nie jest aż taka oczywista. Nieliczne literówki w poszerzonym wstępie oraz w autoreferacie nie mogą zepsuć dobrego wrażenia z lektury.

Wszystkie artykuły włączone do cyklu mają czytelną i logiczną strukturę. Chciałbym także docenić zachowywanie dobrych proporcji między cytowanym materiałem empirycznym, a własnym opisem wyników badań. Dzięki cytatom, czytelnicy i czytelniczki mogą poznać język, używany przez osoby badane, jednocześnie jednak nie mając wrażenia, że materiału empirycznego jest za dużo, a autorskich opisów i podsumowań za mało.

Uwagi krytyczne lub polemiczne

Układ poszerzonego wstępu z pozoru jest czytelny (Wprowadzenie; Kontekst teoretyczny; metodologia projektów badawczych; Analizy i wyniki – prezentacja cyklu artykułów; Podsumowanie i wnioski), jednak przy uważnej lekturze owa struktura się zaciera i np. w części z opisem teoretycznym pojawiają się wyniki badań (np. str. 22, trzeci i czwarty paragraf; str. 23, trzeci paragraf; str. 24, ostatni paragraf itd.). Przedstawione we wskazanych miejscach refleksje bez wątpienia są i cenne i ciekawe, jednak nie do końca wpisują się w fragment dotyczący ram teoretycznych.

W autoreferacie zabrakło mi informacji o działalności naukowej mgr Radzińskiej, która wykraczałaby poza cykl artykułów. Oczywiście, nie ma to (i nie może mieć) wpływu na moją ocenę rozprawy doktorskiej. Jednak chętnie dowiedziałabym się np. czy Radzińska jest autorką innych tekstów naukowych niż zgłaszane (dzięki sprawdzeniu w internecie wiem, że tak); jakie studia licencjackie i magisterskie ukończyła; o czym pisała prace licencjacką i magisterską itd. Autoreferat w obecnej formie jest po prostu skróconą wersją poszerzonego wstępu. Mógłby natomiast być źródłem informacji o dotychczasowym rozwoju naukowym Badaczki.

Konkluzja

Mimo przedstawionych wyżej uwag krytycznych i polemicznych, uważam, że rozprawa doktorska mgr Jowity Radzińskiej spełnia warunki opisane w "Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki" i stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz pokazuje, że Doktorantka ma ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie nauki socjologiczne. Nie mam także wątpliwości, że mgr Radzińska ma umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, co widać zarówno w zaproponowanym przez nią pomysłu na ramę teoretyczną, jak i w tym, że mgr Radzińska zgłosiła projekt badawczy, na który dostała finansowanie z uczelni, jako kierowniczka projektu zarządzała procesem realizacji badań, a następnie przeprowadziła analizy i opisała ich wyniki w cyklu sześciu artykułów.

Zgodnie ze szczegółowymi wytycznymi przyjętymi przez Radę Naukową Instytutu Nauk Społecznych SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego w dniu 16 grudnia 2019, zbiór publikacji stanowiącego podstawę do wszczęcia postępowania doktorskiego z nauk socjologicznych w Uniwersytecie SWPS powinien się składać z minimum trzech opublikowanych artykułów (w tym: jednego w czasopiśmie z bazy JCR; jednego w czasopiśmie z bazy Scopus; jednego z wykazów MNiSW za co najmniej 40 punktów lub dwóch za co najmniej 20 punktów). Jednocześnie, "doktorant/doktorantka powinien/powinna być wiodącym autorem/autorką każdego artykułu zamieszczonego w wyżej wymienionych bazach, a jego/jej wkład (potwierdzony przez współautorów) powinien być na poziomie co najmniej 50%". Uznaję, że cykl artykułów przedłożony przez mgr Jowitę Radzińską spełnia wymienione kryteria. Autorka przedstawiła sześć artykułów, w pięciu jej autorstwo przekracza 50% (w trzech to jednoosobowe autorstwo); trzy z pism, w których opublikowano teksty są indeksowane w bazie Scopus; cztery pisma miały po 70 punktów wykazie MSWiN, jedno 140 punktów.

W konkluzji, stawiam wniosek o dopuszczenie rozprawy doktorskiej pt. "Solidarność w koronie. Studium socjologiczne postrzegania i doświadczania (nie)solidarności w pandemii COVID-19" autorstwa Jowity Radzińskiej do publicznej obrony przed Radą Naukową Instytutu Nauk Społecznych SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego.

Z poważaniem,

dr hab. Małgorzata Sikorska prof. ucz.
Wydział Socjologii
Uniwersytet Warszawski